

“Dünya Öküz ve Balığın Üstündedir” Hadisinin Coğrafya/Astronomi Perspektifinden Arka Planı: Bir Kavram Analizi

“The World is on the Ox and the Fish” The Perspective of Hadith from the Perspective of Geography/Astronomy: A Concept Analysis

Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI
Milli Eğitim Bakanlığı, Coğrafya Öğretmeni,
Van, Türkiye
Ministry of Education, Geography Teacher,
Van, Türkiye
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Öz

Bir sözü, "Kim söylemiş? Kime söylemiş? Niçin söylemiş? Ne makamda söylemiş?" gibi kurallar sözü doğru anlamak için gereklidir (Nursi, 2012). Söze üslup/anlam zenginliği katmak için temsil, teşbih, mecaz, kinaye gibi edebî sanatlar, insanlar tarafından edebiyat alanında hatta günlük hayatta da kullanılmaktadır. Hadislerde de derin hakikatlerin açıklanmasında zaman zaman söz konusu bu edebi sanatlara başvurulmuştur. Bu makale coğrafya biliminin, hadis ilmiyle olan ilişkisine dayanmaktadır. “Dünya öküz ve balık üzerindedir” hadisi coğrafya/astronomi perspektifinden incelenmiştir. Hadiste geçen Dünya ne üzerindedir? sorusunu, Hz. Muhammed (sav) doğal ortamla insan arasındaki ilişkiyi mecazlı/kinayeli bir biçimde iki kelimeyle dile getirmiştir. Bir yönüyle hadiste geçen öküz kelimesinin “tarım ve hayvancılığ”; balık kelimesinin ise “deniz ve diğer su ürünlerini” sembolize ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed’e (sav) farklı zamanlarda dünyanın ne üstünde durduğu sorulmuş, peygamberimiz ilk sorulduğunda “öküzün”, ikinci defa sorulduğunda ise “balığın” üstünde duruyor diye cevap buyurmuştur. Bu cevaplarıyla, soru vakitlerinde dünyanın öküz ve balık burçlarından geçmekte olduğunu beyan etmiş olması, kâinatın sırlarını açıklayan ve anlayanları hayran bırakan mucizeler aracılığıyla, ilahi sistemin ahengine/hikmet mirasına bir daha dikkati çekmiştir. Diğer taraftan bu çalışmanın amacı, hadislerde yer alan coğrafya ile ilgili kavramların analizini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Müteşabih hadis, coğrafya, burçlar, öküz ve balık

Abstract

A saying, "Who said it? Who did he say it to? Why did he say it? In what authority did he say it?" rules such as these are necessary to understand the word correctly (Nursi, 2012). Literary arts such as representation, simile, metaphor, allegory and allusion are used by people in the field of literature and even in daily life to add richness of style/meaning to words. In the hadiths, these literary arts are sometimes used to explain deep truths. This article is based on the relationship between the science of geography and the science of hadith. The hadith "The earth is on the ox and the fish" is analysed from the perspective of geography/astronomy. In the hadith, the Prophet Muhammad (PBUH) expressed the relationship between the natural environment and human beings in a metaphorical / metaphorical way with two words. In a way, it is understood that the word ox in the hadith symbolises "agriculture and animal husbandry" and the word fish symbolises "sea and other water products". In addition, the Prophet Muhammad (peace be upon him) was asked at different times what the earth was standing on, and the Prophet replied that it was standing on the "ox" the first time and on the "fish" the second time. With these answers, the fact that he declared that the earth was passing through the signs of the ox and the fish at the time of the question drew attention once again to the harmony / wisdom heritage of the divine system through miracles that explain the secrets of the universe and amaze those who understand it. On the other hand, the aim of this study is to analyse the concepts related to geography in hadiths.

Keywords: Mutashabih hadith, geography, horoscope, ox and fish

Geliş Tarihi/Received 11.08.2023
Kabul Tarihi/Accepted 12.02.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 22.06.2024

Cite this article as: Seyitoğulları, M. A. (2024). "The world is on the ox and the fish" The perspective of hadith from the perspective of geography/astronomy: A concept analysis. *Current Perspectives in Social Sciences*, 28(2), 182-187.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Son ilahi mesajın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin Arap dili aracılığıyla insanlara ulaştırılmış olması, Arap dilinin en önemli dünya dillerinden bir tanesini olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan engin ifade biçiminin yanı sıra oldukça zengin sanatsal/edebi yönüyle de dikkat çekmektedir. Arap edebiyatında sözü, güzel/etkili/özlü bir biçimde söylemek için kullanılan edebi sanatlar/anlatımlar belagat kavramıyla ifade edilmektedir (Baytar, 2015). Mecaz-ı mürsel (ad aktarması), istiare (eğretileme), kinaye (alegori) vb. farklı adlarla tanımlanan edebi sanatlar aslında sözün yeni anlam kazandığı (mecaz) kelimelerdir. Ancak bu terimlerin farklı isimler altında sınıflandırılmalarının nedeni, mecazlaşma, farklı lokasyonlarda/çevrelerde kullanımı ve biçimsel özelliklerdir (Gürbüz, 2008). Temsili anlatımın örneklerini pek çok hadiste görmek mümkündür. Nitekim peygamberimizin Arapçayı belığane (güzel) konuşan bir çevrede yer alması, Arapçanın ince manalarına hakim olmasını sağlamıştır. Hadisler biçimsel olarak analiz edildiğinde başlıca iki farklı kullanım göze çarpmaktadır. Bunların ilki, karşılaştırma metodu sonucu bir temsille konuyu anlatma, ikincisi ise zaten peygamberimizin her zaman veciz bir niteliğe sahip özlü sözleridir. Hadislerde genel kullanılan temsili anlatım, manası kapalı hadislerin (müteşabih hadis) açıklanmasında daha fazla başvurulduğu görülmektedir. Böylelikle müteşabih hadislerdeki temsili anlatımla aklın anlamakta/anlamlandırmakta aciz kaldığı hakikatler, daha anlaşılır hale gelmektedir (Bodur, 2014)

Yöntem

Doküman analizi yöntemi, nitel araştırmalarda araştırma amacına ve veri kaynaklarına bağlı tek başına yöntem olarak kullanılabilen (Ersoy & Ayaydın, 2023) ve araştırma konusu için yazılmış farklı türdeki dokümanların (metin halini almış yazı, belge vb.) bir araya getirilmesini ve incelenmesini içerir (Seyidoğlu, 2016). Söz konusu bu yöntem uygun olarak çalışma tasarlanmış ve ulusal/uluslararası literatürden faydalanılmıştır. Diğer taraftan bu çalışmanın amacı, hadislerde yer alan coğrafya ile ilgili kavramların analizini ortaya koymaktır.

Bulgular ve Tartışma

Farklı medeniyetlerde yer alan balık ve boğa/öküz sembolleri ve anlamları

Medeniyet ve uygarlık inşasında önemli bir yere sahip hayvancılık, tarihin en eski dönemlerinden beri toplumların hayatlarında yer almıştır. Toplumların, dış dünyalarını bu hayvanların özellikleriyle algılamaları ve onlarla içi içe olmaları, gerek kültürlerinde gerekse de mitolojilerinde bu hayvanların başlıca yer edinmelerini sağlamıştır (Çobanoğlu, 2001). Yapılan arkeolojik kazılar ile ortaya çıkarılan balık ve diğer deniz canlılarına ait fosiller MÖ. 40 bin-10 bin dönemlerine rastlamaktadır. Mezopotamya ve Mısır gibi medeniyetlerde balık figürünün/sembolünün güçlü ve ön planda olduğunu, balık çeşitliliği/avı ile ilgili gerek kabartmaların gerekse arkeolojik buluntuların ortaya koyduğu parametreler zengin bir tablo sunmaktadır (Tekin, 2020). Diğer taraftan Mezopotamya mitolojisinde balık ile ilgili oldukça fazla figür bulunmakla beraber balığın bilgeliğin simgelerinden biri olduğu dile getirilmektedir. Bununla birlikte Asurlarda balık figürü bilgeliği/güveni sembolize ederken Babillerde ise koruyucu bir rol üstlenmiştir. Hint mitolojisinde balık mitolojik bir kahraman olarak tufan efsanelerinde yer alırken Antik Roma döneminde ise değiştirme/dönüştürme gücü olarak tasvir edilmiştir. Balığın koruyucu, bereket, refah ve bolluğun simgesi olma rolünün izlerine Türk mitolojisinde de rastlanmaktadır. Balıkla ilgili bu nitelendirmeler genel olarak insanoğlunun faydasına olan parametrelerdir (Black-Green, 2017'den aktaran; Kaplan, 2021). Paleolitik dönemle (MÖ. 2 milyon ile MÖ. 10 bin) beraber boynuzlu hayvan figürlerine ait izlerin/figürlerin bulunması boğanın bu dönemde bir sembol haline geldiğini göstermektedir. İnsanoğlunun tarımsal hayata geçmesiyle birlikte MÖ. 4500'lerde evcilleştirilen boğa, insan hayatında önemli bir yer tutmaya başlar. Günümüzden yaklaşık 9 bin yıl önce Orta Anadolu'da eski yerleşim yeri olan Çatalhöyük'te, duvarlarda boğa freskleri/boğa başlarına ait figürlerin bulunması bu hayvanlarla etkileşimin ilk izlerini kanıtlamaktadır. Boğa, Sümerlerde bolluk/bereket ve güçlülük simgesidir. Diğer taraftan Babil, Mısır, Hitit, Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde de boğa önemli figür olarak görülmüştür. Özellikle Anadolu ve Mezopotamya'da olmak üzere tüm kültürlerde güçlü olmanın ve yeniden canlanmanın sembolü olmuştur. Türk kültüründe ise yeniden doğuş, dönüşüm ve erliği ifade eden bir ünvandır. Sonuçta Mezopotamya, Anadolu ve Türk medeniyetinde boğa sembolizmi, kayalara çizilen resimler, kullanılan simgeler ve kabartma gibi unsurlar dikkate alındığında birçok yönüyle benzerlik taşımaktadır. Neticede boğa, inek, öküz vb. hayvanlara neredeyse her kültürün/medeniyetin önem vermesi ve o toplum için bir sembol olması bu hayvan türünden/cinsinden faydalanmanın çeşitliliği (eti, derisi, gücü) etkili olmuştur. Semavi kitaplarda/metinlerde de boğa, sığır, öküz, inek kavramları geçmektedir. Tevrat, Zebur ve İncil'de yüz kırk sekiz ayette sığır kavramı geçmektedir. Ayetlerde sığır çoğunlukla mal varlığı anlamında zenginlik göstergesi olarak geçmektedir (Gürlek, 2017; Balcı, 2018; Berrygele, 2020). Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'in en uzun suresi olan Bakara suresi adını, Yahudilere kesilmesi emredilen sığırdan almaktadır.

Neticede balık ve öküz/boğa sembolleri, farklı kültür ve medeniyetlerde değişik biçimlerde tasvir edilmiştir. Bu farklılıkta medeniyetlerin mitolojik anlayışları, sosyo-kültürel yapıları, yaşam biçimleri hatta buldukları coğrafya koşullarının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Müteşabih Hadis (manası açık olmayan hadis) meselesine dair yaklaşımlar

Allah, peygamberimize sözü en güzel şekilde kullanabilme vasfı vermiştir. Belagat ve fesahatte zirve yapmış bir çevrede/toplumda peygamberlik görevini yaparken aynı zamanda Arap dilinin tüm anlatım tekniklerine/edebi sanatlarına başvurmuştur (Aslan, 2013).

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de muhkem ve müteşabih ayetler bulunduğu gibi peygamberimizin de sözlerinin bir kısmı muhkem (anlamı kolaylıkla anlaşılan) diğer bir kısmı müteşabih (manası kapalı) niteliklidir. Kur'an-ı Kerim'deki müteşabih ayetlerin tevil edilmesine (uygun mana vermek/ihtimal dahilinde bulunan başka anlamlarını (mecazi) esas olarak yorumlamak) çeşitli akıl yürütmeler ileri sürerek karşı çıkan kimi çevreler sıcak bakmamışlardır. Fakat müteşabih hadislerin (manası kapalı) tevil edilmesi gereğine inananların sayısı oldukça fazladır. Modern dönem İslam alimlerinden Said Nursi de bu duruma kayıtsız kalmamıştır. Nursi, müteşabih hadislerin doğru şekilde tevil edilmesini ehl-i dalaletin (doğru ve hak yoldan sapmış) İslami öğretilere yönelik kuşkularını ortadan kaldırmak/izale etmek için önemli bir görev olarak görmektedir. Bu nedenle dünyanın öküz ve balık sırtında olduğuna dair rivayetleri (aktarma/nakletme) farklı açılardan tevil etmiştir (Salmazzem, 2017). Bu ve benzeri hadisleri anlama yoluna girmeden önce aşağıda hadisin türkçe anlamı verilecek ve konunun daha iyi anlaşılması için alıntı bir örnek verilecektir. Böylece peygamberimizin hakikati güzel bir teşbih ile nasıl anlattığı ortaya çıkmış olacaktır.

Tefsir/fıkıh sahasında otorite olarak kabul edilen ve çok sayıda hadis aktaran Abdullah ibni Abbas hazretlerinden rivayet edilen hadisin Türkçe açıklaması şöyledir:

Hz. Muhammed'e (sav) sorulmuş: Dünya ne üstündedir?

Peygamberimiz şöyle buyurmuş: Öküz ve balığın üzerindedir.

Başka bir rivayette ise ilk defa sorulduğunda: Öküzün üzerindedir, buyurmuştur.

İkinci defa sorulduğunda ise: Balığın üzerindedir, buyurmuştur.

Bediüzzaman Said Nursi, Lemalar adlı eserinde yukarıda Türkçe anlamı verilen müteşabih hadisin analizini yaparak şu şekilde tevil etmiştir. "*Mesela (örneğin) nasıl ki denilse, Bu devlet ve saltanat hangi şey üzerinde duruyor? cevabında "Ale's-seyfi ve'l-kalem" (kılıç ve kalem üzerinde) denilir. Yani, asker kılıcının şecaatine (yiğitlik), kuvvetine ve memur kaleminin dirayetine (kabiliyetine) ve adaletine istinad eder (dayanır). Öyle de, küre-i arz (Dünya) madem zihayatin (canlıların) meskenidir ve zihayatin kumandanları (komutanları) da insandır ve insanın ehl-i sevâhil kısmının (deniz kıyılarında yaşayanlar) kısm-ı âzaminin (büyük çoğunluğunun) medar-ı taayyüşleri (geçim kaynakları) balıktır ve ehl-i sevâhil olmayan (deniz kıyılarında yaşamayanlar) kısmının medar-ı taayyüşleri (geçim kaynakları), ziraatle, öküzün omuzundadır ve mühim (önemli) bir medar-ı ticareti (ticaret kaynağı) de balıktır. Elbette, devlet seyf (kılıç) ve kalem üstünde durduğu gibi, küre-i arz (Dünya) da öküz ve balık üstünde duruyor, denilir. Zira (çünkü), ne vakit öküz çalışmazsa ve balık milyon yumurtayı birden doğurmazsa, o vakit insan yaşayamaz, hayat sukut eder (ortadan kalkar), Hâlık-ı Hakîm (her varlığı sonsuz hikmetlerle yaratan Allah) de arzı (Dünya) harap eder"* (Nursi, 2012, 106).

Allah'ın rahmetini/ihsanını/inayetini, anlamak ve hatırlamak amacıyla dünyanın öküz ve balık üzerinde olduğunun söylenmesi yerinde bir ifadedir. Nitekim bu dünyada, O'na inansınlar, inanmasınlar, itaat etsinler, karşı çıksınlar, tüm insanlara evrensel olarak ölçülemez bir merhamet gösterir. Bu evrensel rahmet/inayet/ihsan, onlara hayat vermeyi, ömür boyu yemelerini, içmelerini, tedavilerini, korunmalarını ve daha fazlasını sağlamayı içerir. Her nefes oksijen, güneş ışını, yağmur damlası, anne sevgisi, iyilik, önlenen musibet bu rahmetin gözle görülür tecellilerindedir. O'nun rahmetinin büyük bir çoğunluğu ise ya görülmediği için, ya ince olduğu için, ya da insan unutkanlığının uçurumunda kaybolduğu için fark edilmez.

Burçların çıkış noktası astronomi

Evren, doğal laboratuvarların en büyüğüdür. Böylelikle insandaki merak, hayal gücü, keşfetme ruhu ve buluşlarla beslenen ve hemen hemen bütün kültürlerin ilgi odağını oluşturan bir bilim olan astronomi ortaya çıkmıştır (Yüce, 2017).

Bilimin kökenine baktığımızda, İnsanda ilk olarak pratik kaygılar ön planda olmuş ve yaşam mücadelesi vermiştir. Diğer taraftan insanın kâinatı/doğada saptamış olduğu düzenden/intizamdan/nizamdan yararlanmıştır. Bu anlamda ilk bilgi kümelerinin daha çok fizik ve astronomi ile ilgili olduğu söylenebilir. Yaşamın temel parametresi olan beslenme ve

beslenmenin de avcılık/tarım aktivitelerinin gelişmesiyle olan ilişkisi, insanların tarım için takibi gerekli olan mevsimsel değişim süreçlerini ve hayvanların göç etme zamanlarını/dönemlerini bilmelerini zorunlu kılmıştır (Özsoy, 2017).

16. ve 17. yüzyıllarda gerçekleşen bilimsel devrim, benzeri görülmemiş bir öğrenme ve keşif dönemidir. Bu dönemde fen bilimleri alanlarındaki atılımlar sayesinde modern bilimin temelleri atılmıştır. Bununla birlikte astronomi denilince en etkili bilim adamı, evrenin Güneş merkezli modeliyle tanınan Kopernik olmuştur. Kopernik, gezegenlerin hareketlerine ilişkin devam eden gözlemlere ayrıca klasik antik çağlardan ve İslam dünyasından önceki bilgilere dayanarak gök cisimlerinin güneşin etrafında döndüğü bir evren modeli önermiştir. Bunu yaparken, klasik yermerkezli modelden kaynaklanan matematiksel problemleri çözmüş ve modern astronominin temellerini atmıştır (Williams, 2016).

Neticede yermerkezli evren anlayışı, antikçağdan itibaren kabul görmeye başlamış ve Ortaçağda genel olarak egemen bir görüş olmuştur ancak Kopernik'in ortaya attığı fikirlerle/görüşlerle dönüşüme uğramıştır. Diğer taraftan güneş merkezli evren modelinin olgunlaşması Kepler ve Galile'nin desteğiyle mümkün olmuştur (Özsoy, 2015).

Güneş Sistemi'ne dahil bütün gök cisimlerinin/gök adalarının ile diğer yıldızların uzay boşluğunda oldukları, insanların bunları çıplak gözle görebildikleri bilinen bir gerçektir. Bütün bu gök adaları çoğunlukla katı ve yoğun haldedir. Gök, yalnız gazlardan oluşmuş bir cisim olmayıp burçlarıyla birlikte incelenmektedir (Selçuk Biricik, 2001). Gökte küme küme yıldızlar şeklinde olan burçların varlığı Kur'an-ı Kerim'de bazı ayetlerde anlatılmaktadır.

- *Hicr Suresi, 16. Ayet Türkçe Meali: "Andolsun, gökte burçlar kıldık ve onu gözleyenler için süsledik".*
- *Furkan Suresi, 61. Ayet Türkçe Meali: "Gökte burçlar kılan, onların içinde bir aydınlık ve nurlu bir ay var eden (Allah) ne Yücedir"*
- *Buruc Suresi, 1. Ayet Türkçe Meali: "Burçları olan göğe andolsun"*

Mükemmel bir nizama/intizama/azamete sahip olarak yaratılan gökyüzüne dikkatle bakan kişi, bu gözlemi sırasında semada hareket eden Güneş, ay ve yıldızlarla onların ardında yer alan çok uzak oldukları için hareketsiz olarak varsayılan yıldız kümelerini görür. Bu yıldız kümeleri astronomide 88 farklı kümeye ayrılmış ve adlandırılmıştır. Bu yıldız kümelerinden her biri otuzar derecelik olan 12 parçaya (Hamel/Koç, Sevr/Boğa, Cevza/İkizler, Seretan/Yengeç, Esed/Aslan, Sünbüle/Başak, Mizan/Terazi, Akrep, Kavs/Yay, Cedy/Oğlak, Delv/Kova, Hut/Balık) bölünmüştür. Bu 12 parça içindeki sabit yıldızların şekilleri, bazı nesne/hayvan şekillerine benzetilmiştir. Güneşin kendi feleğindeki dönüşünü tamamlarken bu on iki durak noktasından geçtiği düşünülmektedir (Asımgil, 2006). Günümüzde öküz burcu boğa burcu ile özdeşleştirilir.

Hadisin burçlarla olan ilişkisi

Dünya öküz ve balık üzerindedir hadisinin ikinci aktarma şekli şu şekildedir:

Dünyanın öküz burcunda olduğu bir zaman, Hz. Muhammed'e (sav); Dünya ne üzerindedir? diye sorulmuş, Peygamberimiz; "Öküz üzerindedir" buyurmuştur. Bu soru farklı bir zamanda sorulduğunda "Balık üzerindedir" şeklinde buyurmuştur. Hadisin bu şekilde aktarılması/söylenmesi dikkate alındığında ise, bu hadisle dünyanın hangi burçta bulunduğu anlatılmak istenmiştir.

"Eski Kozmoğrafya nazarında (bakış açısında) Güneş gezer. Güneş'in her 30 derecesini, bir burç tabir etmişler (açıklamışlar). O burçlardaki yıldızların aralarında birbirine raptedecek (bağlayacak) farazî (varsayılan) hatlar çekilse, bir tek vaziyet (durum) hasıl olduğu (meydana geldiği) vakit, bazı esed (yani arslan) suretini (biçimini), bazı terazi manasına (anlamına) olarak mizan suretini, bazı öküz manasına (anlamına) sevr suretini (biçimini), bazı balık manasına (anlamına) hut suretini (biçimini) göstermişler. O münasebete (ilişkiye) binaen (dolayı) o burçlara o isimler verilmiştir. Şu asrın kozmoğrafyası nazarında (bakış açısında) ise, Güneş gezmüyor. O burçlar boş ve muattal (kullanılmaz) ve işsiz kalmışlar. Güneş'in bedeline (yerine) Küre-i Arz (Dünya) geziyor. Öyle ise o boş, işsiz burçlar ve yukarıdaki muattal (kullanılmaz) daireler yerine, yerde Arz'ın (Dünya) medar-ı senevîsinde (Dünya'nın yıllık hareket sonucu çizdiği yörünge) küçük mikyasta (ölçekte) o daireleri teşkil etmek (oluşturmak) gerekir. Şu halde buruc-u semaviye (gökteki burçlar), Arzın (Dünya) medar-ı senevîsinden (Dünya'nın yıllık hareket sonucu çizdiği yörünge) temessül edecek (yansıyacak). Ve o halde Küre-i Arz (Dünya) her ayda buruc-u semaviyenin (gökteki burçlar) birinin gölgesinde ve misalindedir. Güya Arz'ın (Dünya) medar-ı senevîsi (Dünya'nın yıllık hareket sonucu çizdiği yörünge) bir âyine (ayna) hükmünde olarak semavî burçlar, onda temessül ediyor (yansıyor). İşte bu veçhile (yönüyle) Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm, önceden söylediğimiz gibi bir defa Ale's-Sevr (öküzün üzerinde) bir defa Ale'l-Hut (balığın üzerinde) demiştir. Evet mu'ciz-ül beyan (açıklamaları mucize olan) olan lisan-ı nübüvvete (peygamberlik diline) yakışır bir tarzda gayet derin ve çok asır sonra anlaşılacak bir hakikata (doğru gerçeğe) işaretten bir defa Ale's-Sevr (öküzün üzerinde) demiştir. Çünkü Küre-i Arz (Dünya), o sualin (sorunun) zamanında Sevr (öküz) burcunun misalindeydi. Bir ay sonra yine sorulmuş, Ale'l-Hut

(balığın üzerinde) demiştir. Çünkü o vakit Küre-i Arz, Hut (balık) Burcu'nun gölgesindeymiş. İşte istikbalde (gelecekte) anlaşılacak bu ulvî (yüksek) hakikata (doğru gerçeğe) işareten ve Küre-i Arz'ın (Dünya) vazifesindeki (görevindeki) hareketine ve seyahatına imaen (işaret ederek) ve semavî burçlar, Güneş itibariyle muattal (kullanılmaz) ve misafirsiz olduklarına ve hakikî işleyen burçlar ise, Küre-i Arz'ın medar-ı senevîsinde (Dünya'nın yıllık hareket sonucu çizdiği yörünge) bulunduğu ve o burçlarda vazife gören ve seyahat eden Küre-i Arz (Dünya) olduğuna remzen (işareten) Ale's-Sevri (öküzün üzerinde) ve'l-Hut (balığın üzerinde) demiştir" (Nursi, 2012, 106-107).

Batlamyus'un savunduğu yermerkezli evren anlayışını, Said Nursi eski kozmoğrafya olarak adlandırmıştır. Nitekim Kopernik tarafından ifade edilen güneş merkezli evren teorisiyle geçerliliğini yitirmiştir. Diğer taraftan Said Nursi, Dünya öküz ve balık üzerindedir hadisini tevil ederken/yorumlarken Kopernik'in güneş merkezli evren anlayışını dikkate alması taktire şayandır (Salmazzem, 2017). Diğer taraftan sonradan ravilerin/müfessirlerin açıklamaları hadis zannedilmiştir. "Dünya öküzün üzerindedir, öküz başını sallayınca deprem oluyor" gibi ilaveler hadis değildir.

Hz. Muhammed (sav) dışında yaşamının/hayatının her döneminde dikkatle izlenen veya her hali kayıt altına alınan ikinci bir şahsiyet yeryüzünde bulunmamaktadır. Böylece ona nispet edilen her ne varsa; tarih, eğitim, felsefe, ahlak, tıp, sosyoloji siyaset ve coğrafya vb. bilim dallarının konuları arasında kendisine yer bulmuştur. Peygamberimizin sözleri siyasi, askeri, tıbbi, felsefi ve tarihi alanların yanı sıra coğrafi içerikli eserlerin içeriğinde de kendisine yer bulmuştur (Gökalp, 2021). Bu çerçevede bu çalışmada açıklamak/söylemek istediğimiz ancak, çok cüz'i bir şeydir. Adeta ummandan bir katre gibidir.

Sonuç

Bu çalışmada *Dünya öküz ve balık üzerindedir* hadisi coğrafya perspektifinden incelenmiş ve şu sonuçlar tespit edilmiştir.

1- Hz. Muhammed (sav) sözlerinde muhatabın mesajlarını doğru anlayabilmeleri için zaman zaman mecaz, teşbih, temsil, kinaye gibi edebi anlatımlar/sanatlar kullanmıştır. Söz konusu bu çalışma gösteriyor ki Hz. Muhammed (sav) mecazlı ve kinayeli bir sözle büyük hakikati en güzel şekilde dile getirmiştir. Hem o asırdaki, hem de daha sonraki asırlardaki muhataplarını tatmin etmiştir.

2- İnsan-doğa ilişkisini, ilkçağlardan beri süregelen karşılıklı etkileşimle başlamıştır. Göçebeyken avcılık ve toplayıcılık yapan insan, yerleşik tarım toplumuna geçişiyle beraber ekip biçerek, yaşadığı bölgeyi kullanmıştır. Bu etkileşim, genel anlamıyla tüketilen maddelerin niteliği ve geçirdiği işlemler ne olursa olsun, bunu elde etmek için ilk başvurulacak ortam parametreleri ise doğal unsurlar oluşturmuştur. İnsanların pek çok ihtiyaçlarının karşılanmasında vazgeçilmez olan bu unsurlar su, toprak, maden, orman vs. gibi kaynaklardır. Bu kaynaklar içerisinde bereketin/hayatın anahtarı olan su ve toprak en önemlilerinden ikisini oluşturmaktadır. Denize kıyısı olan ülkelerde (İspanya, Çin, Tayvan, Güney Kore, Japonya vb.) ana geçim kaynağını balıkçılık oluştururken; Denize kıyısı olmayan ülkelerde (Afganistan, Moğolistan, Nepal, Özbekistan, Tacikistan, Paraguay, Bolivya vb) ise tarım ve hayvancılıktır.

3- Yüzyıllar boyunca insanlar, bilinçli/bilinçsiz olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerle karasal ve denizel ekosistemleri şekillendirmişlerdir. İnsanoğlunun varoluşundan bugüne kadar doğal kaynakların birçok şekilde kullanımı söz konusu olmuştur. Doğal çevrenin ve geleneksel ekonomik faaliyetlerin sembolik bir yansıması olan hayvanlar, toplumlarda/kültürlerde sembolik bir unsur olarak da kullanılmıştır. Nitekim tarım ve hayvancılığı faaliyetlerini, öküz sembolize ederken; deniz ve diğer su ürünlerini ise balık sembolize etmektedir.

4- Kozmolojik parametreler olan burçlar bazı ayetlerde (Hicr Suresi, 16. Ayet; Furkan Suresi, 61. Ayet; Buruc Suresi, 1. Ayet) geçmektedir. 12 parça içindeki yıldız kümelerinin şekilleri, bazı hayvan/nesne şekillerine benzetilmiştir. Bu benzetme sonucu burçlara koç, boğa, aslan, balık gibi çeşitli isimler verilmiştir. Hz. Muhammed'e (sav) farklı zamanlarda dünyanın ne üstünde olduğu sorulmuş, o da ilk sorulmuşta öküzün üstünde olduğunu, farklı bir zamanda ikinci kez sorulduğunda ise balığın üstünde olduğunu buyurmuştur. Bu cevaplarıyla, soru vakitlerinde dünyanın öküz ve balık burçlarından geçmekte olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda güneşin sabit olduğunu da on dört asır önceden mucizevi bir şekilde haber vermiştir. Sevgili peygamberimiz, veciz bir biçimde cevap vermiş ve o asrın insanlarını tatmin etmiştir.

5- Yapılan araştırmalarda *Dünyanın öküzün üstünde olduğu ve boynuzunu sallamasıyla deprem olduğu* şeklindeki aktarmanın hadis olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca kimi çevrelerin yazılı/görsel/sosyal medyada, hadiste teşbih/temsil yoluyla anlatılan hakikati, bilimsel dayanağı olmadan kendilerince subjektif olarak açıklamalarında ve farklı/olumsuz tutum sergilemelerinde kanaatimizce söz konusu analiz edilen hadisin, hadis olarak değerlendirilmeyen kısmı (*boynuzunu sallamasıyla deprem olduğu*) etkili olmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Asımgil, S. (2006). Doğu kaynaklarının bakış açısıyla burçlar nedir. Danış Kitabevi.
- Aslan, R. (2013). Hadislerde temsili anlatım, *İslâmî İlimler Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 1.
- Balci, F. (2018, Yaz). Türk kültür tarihinde sığır. [Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türk Halkbilimi Anabilim Dalı].
- Baytar, Y., S. (2015). Arap edebiyatında mana ile ilgili güzel söz sanatları. *Diyanet İlmî Dergi* 51(1), 101-118. .
- Berrygele, N. (2020, 5 Ağustos) (<https://www.dikgazete.com/yazi/boga-kultu-ve-sembolizmi-2697.html>).
- Bodur, O. (2014). Müteşâbih âyetlerin yorumu kapsamında İbn Fûrek'in tefsîri. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 135-156. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.219874>
- Çobanoğlu, Ö. (2001). Türk mitolojisi Türk dünyası ortak edebiyatı, Türk dünyası edebiyat tarihi (1), 5-85. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ersoy, F. & Ayaydın, Y. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi öğelerin yerel ve küresel bağlamda incelenmesi. *International Journal of Geography and Geography Education* (49), 115-132 . DOI: 10.32003/igge.1271388
- Gökalp, M., (2021). Coğrafyada hadis izi sürmek (Ebû Ubeyd El-Bekrî'nin Mu'cemu Me'sta'cem adlı eserinde hadis kullanımı), *Hikmet Yurdu*, 14(28), 248-261.
- Green, A. & Black, J. (2017). Mezopotamya mitolojisi sözlüğü. Köprü Yayınları.
- Gürbüz, F., (2008). Mecaz kapsamındaki anlamlar ve bu anlamlar arasındaki ince ayrıntılar. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2),197-212. retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd/issue/5997/79904>
- Gürlek, C. (2017, 10 Ağustos) .<http://www.felsefetası.org/boga-kultu/Cemal>
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kenzul-ummal> (Erişim Tarihi: 05/08/2023)
[https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/ Kur'an Yolu Tefsiri 3/342-343](https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/Kur'an%20Yolu%20Tefsiri%203/342-343) (Erişim Tarihi: 07/08/2023)
<https://questionsonislam.com/> (Erişim Tarihi: 07/08/2023)
<https://sorularlailamiyet.com/> (Erişim Tarihi: 07/08/2023)
<https://www.hadiskitaplari.com/> (Erişim Tarihi: 05/08/2023)
- Kaplan, (2021). Mitolojik inançlarda ve anlatılarda yer alan balık motifi ve balık motifinin günümüz efsanelerine yansıması, *International Journal of Filologia* ISSN: 2667-7318 4(6), 129-137.
- Nursi, S. (2012). Lemalar (Risale-i Nur külliyatından) RNK yayınları.
- Nursi, S. (2012). Muhakemat, RNK yayınları.
- Nursi, S. (2012). Şualar (Risale-i Nur külliyatından) RNK yayınları.
- Özsoy, S. (2015). Güneş merkezli evren anlayışı: Kopernik, Kepler ve Galilei neyi değiştirdi?. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 95-112.
- Özsoy, S. (2017) Antikçağ'daki evren anlayışı: Aristoteles'ten Kopernik'e farklı evren modelleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10-50.
- Salmazem, Y. M. (2017). Said Nursi'ye göre müteşâbih hadis. *Katre International Human Studies Journal*, Hadis, 59-79. DOI: 10.31120/0.2018.39
- Selçuk Biricik, A. (2001). Kur'ân ve coğrafya. Ensar Neşriyat.
- Seyidoğlu, H. (2016). Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı. Güzem Can Yayınları
- Tekin, O. (2020,9 Ağustos) https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/42591/mod_resource/
- Türk Dil Kurumu, (2011). Türkçe sözlük, XI. baskı. Saray Matbaacılık.
- Williams, M. (2016, January 5). What is the heliocentric model of the universe? <https://phys.org/news/2016-01-heliocentric-universe.html>
- Yazır, M.H., (1979). Elmalı'lı Muhammed Hamdi hak dini Kur'an dili: Eser Neşriyat.
- Yüce, K., (2017). *Astronomi tarihi güz dönemi ders notları*. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü.